

Representation of Iran's September and October 2022 Riots in Persian-Language Satellite Channels (Case Study: BBC Persian Television Network)

Received: 2023/11/09

Accepted: 2024/03/03

Seyed Hossien Najafi *

Alireza Zarinkolah **

Mohammad Ali Hormozizadeh ***

(239-264)

Today, the representation of protests in the media is one of the tools to influence public opinion in sensitive social and political situations. One of these examples is the unrest that took place in the protests of September and October 2022 in Iran. The present research seeks to investigate the representation of the 2022 unrest in Iran on the Persian television network. This research has analyzed BBC Persian TV programs between September 16 and October 10 using thematic analysis method. Among the relevant programs, the 60-minute analytical news program, the program in other words, the page 2 program, the Blue Crystal program, and the special program of Pargar of BBC Persian network, were selected by purposeful sampling and analyzed by thematic analysis method. The BBC has presented the unrest of 1401 in Iran as genuine, ideological, nationwide and purposeful protests. Focusing on the ethnic divide, exploiting the protests of border towns, proposing the proposition that the Islamic Republic of Iran is against women, the dissatisfaction of all classes and all age groups from children to the elderly with the aim of overthrowing the Islamic Republic of Iran are among the most frequent categories extracted in the news of this media. According to the findings of the research, BBC Persian TV has tried to direct the protests towards riots and riots by using the mentioned techniques.

Keywords: Representation, BBC Persian, satellite channels, Iranian protests, Mahsa Amini.

* Master's degree in Media Management, Faculty of Communication and Media, IRIB University, Tehran, Iran (corresponding author), seyedhosseinnajafi99@gmail.com.

** Master's degree in Media Management, Faculty of Communication and Media, IRIB University, Tehran, Iran, zarinkolah1375@gmail.com.

*** Assistant Professor, Department of Communication, Faculty of Communication and Media, IRIB University, Tehran, Iran, Tehran, Iran, hormozama@gmail.com.

بازنمایی ناآرامی‌های شهریور و مهر ۱۴۰۱ ایران در شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان (مطالعه موردی: شبکه تلویزیونی بی‌بی‌سی فارسی)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۱۳

سید حسین نجفی*، علیرضا زرین‌کلاه**، محمدعلی هرمزی‌زاده***
(۲۳۹-۲۶۴)

چکیده

بازنمایی اعتراضات در رسانه‌ها به عنوان یکی از ابزارهای تأثیرگذار بر افکار عمومی در بزنگاه‌های حساس اجتماعی و سیاسی است. یکی از این مصادیق، ناآرامی‌های است که در اعتراضات ۱۴۰۱ در ایران شکل گرفت. پژوهش حاضر به دنبال بررسی نحوه بازنمایی این ناآرامی‌ها در تلویزیونی بی‌بی‌سی فارسی است. این پژوهش با روش تحلیل مضمون، برنامه‌های تلویزیونی این شبکه را در فاصله زمانی ۲۵ شهریور تا ۱۸ مهر ۱۴۰۱ بررسی کرده است. از مجموع برنامه‌های مربوطه، برنامه‌های ۶۰ دقیقه، به عبارت دیگر، صفحه ۲، بلور بنفش و ویژه‌نامه پرگار این شبکه با نمونه‌گیری هدفمند، انتخاب و با روش تحلیل مضمون بررسی شد. بی‌بی‌سی، ناآرامی‌های ۱۴۰۱ ایران را اعتراضاتی اصیل، دارای ایدئولوژی، سراسری و هدفمند، بازنمایی کرده است. تمرکز بر شکاف قومیتی، بهره‌برداری از معترض‌بودن شهرهای مرزی، طرح گزاره تقابل جمهوری اسلامی ایران با زن، نارضایتی همه اصناف و همه رده‌های سنی از جمهوری اسلامی ایران، پرتکرارترین مقولات مستخرج‌شده در اخبار این رسانه به حساب می‌آید. با توجه به یافته‌های تحقیق، شبکه بی‌بی‌سی فارسی با استفاده از تکنیک‌های اشاره‌شده سعی بر هدایت اعتراضات به سمت شورش و اغتشاش را داشته است.

واژگان کلیدی: بازنمایی، بی‌بی‌سی فارسی، شبکه‌های ماهواره‌ای، اعتراضات ایران، مهسا امینی.

- * . دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مدیریت رسانه، گروه علوم نوین رسانه، دانشکده ارتباطات و رسانه، دانشگاه صداوسیما، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، seyedhosseinnajafi99@gmail.com.
- ** . دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مدیریت رسانه، گروه علوم نوین رسانه، دانشکده ارتباطات و رسانه، دانشگاه صداوسیما، تهران، ایران، zarinkolah1375@gmail.com.
- *** . استادیار گروه ارتباطات، دانشکده ارتباطات و رسانه، دانشگاه صداوسیما، تهران، ایران، تهران، ایران، hormozama@gmail.com.

مقدمه

در دنیای امروز رسانه در جایگاه انتقال فکر و اندیشه مورد استفاده قرار گرفته است. ویژگی‌های رسانه‌ها سبب شده تا سیاست‌گذاران حوزه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی و فرهنگی برای دستیابی به اهداف خود از این ابزار استفاده کنند. به عبارتی دیگر، سیاست‌گذاران با دامن‌زدن به انواع شگردها و شیوه‌های جریان‌سازی درصدد تأثیر بر نگرش و هدایت افکار عمومی هستند (تقوی‌رمضانی، ۱۳۹۹: ۱۰). در این میان هر رسانه سعی بر تقویت گفتمان و انتقال اندیشه خود به مخاطبان و تضعیف رسانه یا ایدئولوژی رقیب است و با آن مقابله می‌کند. بررسی و تحلیل رسانه‌ها در حوادث، رویدادهای متفاوت گویای آنست که رسانه‌ها به‌منظور هدایت افکار عمومی به دنبال ساخت چه تصویری از پدیده‌ها در ذهن مخاطبان خود هستند. نقش‌آفرینی رسانه‌های فارسی‌زبان خارج از کشور از جمله مصادیق مهم بهره‌گیری از ابزارهای رسانه‌ای به‌منظور جهت‌دهی به افکار عمومی است که در این میان، شبکه تلویزیونی بی‌بی‌سی فارسی اهمیت ویژه‌ای را دارا است. با توجه به عملکرد بی‌بی‌سی فارسی در بزنگاه‌های تاریخی کشور، این موضوع برداشت می‌شود که این شبکه تغییرات اساسی طی این سال‌ها در محتوا و نحوه ارائه آن داشته و همین تغییرات اساسی در پیچیدگی و عمیق بودن آن و در نتیجه عملکرد حرفه‌ای بی‌بی‌سی داشته است. (طوسی و دیگران به نقل از افخمی، ۱۳۹۳: ۶۷).

در سال ۱۴۰۱ در پی فوت مهسا امینی و با توجه به رصد و تحلیل محتوای رسانه‌های فارسی‌زبان، مشخصاً شبکه بی‌بی‌سی فارسی، تجمعات پراکنده‌ای از ۲۶ شهریور ۱۴۰۱ با تجمع اعتراضی در مقابل بیمارستان محل مرگ وی در تهران آغاز شد و در روزهای بعد با شدت گرفتن درگیری‌ها و نزاع‌های خیابانی به بقیه استان‌ها نیز گسترش یافت. بررسی محتوای رسانه بی‌بی‌سی نشان خواهد داد، تعبیر و بازنمایی ناآرامی‌ها از منظر این رسانه چه بوده و از آنچه تعریفی دارد؟ همچنین تأکید رهبر معظم انقلاب بر وجود برنامه جامع توسط دشمن و شناسایی این راهبردها برای مقابله با آن ضروری است: «در این قضایای [اغتشاشات ۱۴۰۱]، نقشه‌ی دشمن نقشه‌ی جامعی بود، [اما] محاسبه‌ی دشمن محاسبه‌ی غلطی بود؛ این مهم است. نقشه‌ی دشمن نقص نداشت، منتها محاسبه‌ی دشمن برای پیاده

کردن این نقشه محاسبه‌ی غلطی بود. اینکه می‌گوییم «نقشه‌ی دشمن نقشه‌ی جامعی بود»، یعنی همه‌ی عوامل مسلطی را که یک قدرت می‌تواند برای اخلال و تخریب در یک کشوری به کار ببرد به کار انداخت، همه‌ی این عوامل را ردیف کرد» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۱/۱۰/۲۲). پرداختن به این موضوع از آن جهت اهمیت دارد که می‌تواند نگاه علمی دقیق‌تری را در باب عملکرد و تأثیرات این شبکه‌های تلویزیونی در حوادث و بزنگاه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی پیش روی سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیرندگان این حوزه قرار دهد تا بتوانند با شناخت اثرات احتمالی و خطوط کلی محتوای این شبکه‌ها تصمیمات کارشناسی شده‌تری را اتخاذ کنند.

بر این مبنا مسئله اصلی این پژوهش آن است که عملکرد شبکه تلویزیونی بی‌بی‌سی فارسی در قبال این ناآرامی‌ها و نحوه بازنمایی، شگردهای تبلیغی و برجسته‌سازی اخبار در این رسانه چگونه بوده و با چه مشخصات و ملاحظاتی انجام شده است؟ این پژوهش برای پاسخ به این سؤال، برنامه‌های مختلف این شبکه را با استفاده از روش تحلیل مضمون، واکاوی نموده و مهم‌ترین مضامین موردتوجه این رسانه را احصا و بررسی کرده است.

۱. پیشینه پژوهش

در پژوهشی با عنوان شبکه تلویزیونی بی‌بی‌سی فارسی و انتخابات ۱۳۸۸ به بررسی عملکرد تلویزیون بی‌بی‌سی در پوشش رویدادهای قبل و اغتشاشات بعد از انتخابات ریاست جمهوری دهم ایران پرداخته شده است. این پژوهش با روش تحلیل محتوای کمی حوادث مربوط به یک ماه قبل و یک ماه بعد از انتخابات ۱۳۸۸ را بررسی کرده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد این رسانه به‌طور محسوس از تعداد کارشناسان خود برای اظهارنظر در زمینه انتخابات ایران کاسته و بر کارشناسان میهمان افزوده است. همچنین تلویزیون بی‌بی‌سی فارسی استفاده از شهروند خبرنگار را در دوره بعد از انتخابات به‌طور جدی‌تری دنبال کرده است. (ر.ک: زابلی‌زاده، ۱۳۹۳).

پژوهشی با عنوان تحلیل محتوای برنامه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان پیرامون موضوع انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۹۶ (مطالعه موردی سایت و شبکه بی‌بی‌سی

فارسی) پرداخته است. این پژوهش با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی به بررسی ۳۰ خبر تلویزیون و ۶۰ خبر وبسایت پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد بی‌بی‌سی فارسی در تلاش ایجاد یک دوقطبی پیرامون ولایت فقیه و رهبری است. در اصل نامزدهای ریاست جمهوری را به دودسته حامی و در تقابل با ولایت فقیه تقسیم می‌کند و بازنمایی منفی از نامزدهای حامی ولایت فقیه دارد (ر.ک: میرزایی، ۱۳۹۶).

پژوهشی با عنوان بازنمایی اعتراض‌های دی ماه ۱۳۹۶ ایران در رسانه بی‌بی‌سی فارسی در تلاش بوده با بررسی اخبار و گزارش‌های اعتراضات، دال‌های محوری گفتمان این رسانه را شناسایی و محورهای جریان‌ساز آن را تجزیه و تحلیل کند. این تحقیق از روش تحلیل محتوای کیفی برای شناخت کلی جهت‌گیری رسانه بی‌بی‌سی فارسی بهره گرفته است. برخی از مهم‌ترین محورهای جریان‌ساز در رویداد ۱۳۹۶ عبارت است از: القای ناکارآمدی دولت، القای نقض حقوق بشر و آزادی‌های مدنی در ایران، القای بی‌طرفی بی‌بی‌سی فارسی. (ر.ک: تقوی‌رمضانی، ۱۳۹۹).

توحیدلو در سال ۱۴۰۱ در پژوهشی با روش فراترکیب ۴۰ سخنرانی و ۴۶ یادداشت درباره اعتراضات ۱۴۰۱ را مورد بررسی قرار داده است. در این پژوهش تلاش شده درباره علل، چیستی و پیامدهای این اعتراض‌ها از منظر تحلیل‌گران، این موارد جمع‌بندی و ارائه شود. نتایج این تحقیق در پنج دسته‌بندی نظری کارکردگرایان، همبستگی‌گرایان، تفسیرگرایان فرهنگی، پیروان جنبش‌های جدید زندگی و اهمیت‌دهندگان به روابط و گره‌های اجتماعی ارائه شده است (ر.ک: توحیدلو، ۱۴۰۱).

پژوهشی با عنوان نقش بی‌بی‌سی در سیاست ایران: از شاه تا خامنه‌ای^۱ در رابطه با سیاست‌های بی‌بی‌سی قبل و بعد از انقلاب می‌پردازد. این پژوهش به بررسی نقش سرویس فارسی شرکت پخش بریتانیا (BBCPS) بر سیاست داخلی ایران در زمان قبل و بعد از انقلاب می‌پردازد. این پژوهش بر دو مقطع تاریخی تمرکز دارد: ابتدا پژوهشگر به بررسی انتشار سخنرانی‌های آیت‌الله خمینی علیه شاه می‌پردازد. در قسمت بعدی نویسنده به

1. The role of BBC in Iran's Politics: From the Shah to Khamenei

پوشش رسانه‌ای بی‌بی‌سی فارسی نسبت به انتخابات ۱۳۸۸ و جنبش سبز روی می‌آورد. این پژوهش نشان می‌دهد، بی‌بی‌سی در قبل و بعد از انقلاب با هدف نفوذ و تأثیرگذاری بر جامعه ایران از سمت دولت بریتانیا اقداماتی انجام می‌دهد و بی‌بی‌سی رسانه‌ای همسو همراستا با اهداف دولت بریتانیا است (ر.ک: گنجیان و زنودیان^۱ ۲۰۱۸).

با توجه به آنچه مطرح شد، پژوهش حاضر به بررسی بازنمایی ناآرامی‌های ۱۴۰۱ شهریور ایران در شبکه تلویزیونی بی‌بی‌سی فارسی می‌پردازد که روند پوشش اخبار بی‌بی‌سی در این ناآرامی‌ها و نحوه هدایت اخبار مورد بررسی قرار می‌گیرد. به نظر می‌رسد این رسانه در حوادث اخیر با راهبردهای جدیدی نسبت به حوادث سال‌های قبل ایران به میدان آمده است و رویکرد متفاوتی داشته است که در این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲. چارچوب مفهومی

۲-۱. مفهوم‌شناسی بازنمایی

بازنمایی یکی از مفاهیم پایه‌ای و اساسی در مطالعات ارتباطی و رسانه‌ای است. بازنمایی مفهومی است که رسانه‌ها حوادث و رویدادها را به تصویر می‌کشاند. «ریچارد دایر» بازنمایی را به این صورت تعریف می‌کند: «شناختی که رسانه‌های جمعی از افراد، مکان‌ها، اشیاء، اشخاص و هویت‌های فرهنگی به مخاطب ایجاد می‌کند» (تقوی‌رمضانی، ۱۳۹۹: ۱۲). فرآیند بازنمایی‌ها به صورت قالب‌های متفاوتی به مخاطب ارائه می‌شود که می‌تواند به صورت متن، صوت، خبر، تصویر، ویدئو... است. بنابراین مطالعه بازنمایی رسانه‌ای در پژوهش‌های ارتباطی و فرهنگی بسیار مهم و محوری است (تقوی‌رمضانی، ۱۳۹۹: ۱۲).

۲-۲. چیستی اعتراض و انواع آن

به شیوه ابراز مخالفت از طریق گفتار، نوشتار یا هر ابزار دیگر به وضعیت اجتماعی و سیاسی جامعه اعتراض گفته می‌شود. اعتراض می‌تواند به صورت فردی یا گروهی انجام

شود و به شورش یا اغتشاشات و راهپیمایی یا تظاهرات دسته‌بندی می‌شود (تقوی رضوانی، ۱۳۹۹: ۲۴). در اولین دسته‌بندی، شورش به معنای اقدامی است که همراه با خشونت و تخریب در مقابله با نظام حاکم رخ می‌دهد و در پی آن بی‌نظمی و ناآرامی در پی دارد. سرکوب در مقابل شورش قرار می‌گیرد. همچنین راهپیمایی یا تظاهرات به واکنش جمعی افراد جامعه به مسائل سیاسی و اجتماعی گفته می‌شود و با این عمل صدای عدم رضایت خود را به گوش دولتمردان می‌رسانند و افراد در جامعه را نیز از این واکنش آگاه می‌سازند (تقوی رضوانی، ۱۳۹۹: ۲۴).

۲-۳. ناآرامی‌های ۱۴۰۱ ایران

ماجرای فوت مرحومه مهسا امینی از جمله حوادث مهمی بود که در شهریور و مهرماه ۱۴۰۱ ایران را در مسیر التهابات اجتماعی و سیاسی متعددی قرار داد به گونه‌ای که این حوادث عرصه مناسبی برای نقش‌آفرینی رسانه‌های فارسی‌زبان خارجی همچون بی‌بی‌سی فارسی فراهم نمود و با پوشش گسترده ناآرامی‌ها، تنش‌ها و درگیری‌های میان مردم و نیروهای نظامی به نوعی به عنوان رسانه طرفدار معترضان بدل شد و نقش پررنگی در تشدید و ادامه یافتن درگیری‌ها و ناآرامی‌های داخلی ایفا نمود. در سال ۱۴۰۱، پس از فوت مهسا امینی و با توجه به رصد و تحلیل محتوای رسانه‌های فارسی‌زبان، مشخصاً شبکه بی‌بی‌سی فارسی، آشوب‌هایی پراکنده از ۲۶ شهریور ۱۴۰۱ با تجمع اعتراضی در مقابل بیمارستان محل مرگ وی در تهران آغاز شد و در روزهای بعد با شدت گرفتن درگیری‌ها و نزاع‌های خیابانی به بقیه استان‌ها نیز گسترش یافت. در این پژوهش به کالبدشکافی این ناآرامی در شبکه بی‌بی‌سی پرداخته می‌شود.

۲-۴. برجسته‌سازی

برجسته‌سازی در رسانه‌ها به این معناست که رسانه این قدرت را دارد در اخبار، گزارش‌های خبری و مستند، توجه مخاطبین را به تعدادی از مسائل، موضوعات و مفاهیم محدود کند و از بیان موضوعات دیگر صرف‌نظر کند. در نتیجه برجسته‌سازی باعث بیان تعدادی از مسائل و همچنین بی‌توجهی به مسائل دیگر می‌شود (سولویان، هارتلی، ۱۳۸۵: ۲۶) به نقل از

میرزایی (۱۳۹۶: ۱۹۶). دونالد شاو مک کومبز که نظریه‌پردازان تئوری برجسته‌سازی هستند، این مفهوم را این‌گونه تعریف می‌کنند: «یکی از مهم‌ترین کارکردهای برجسته‌سازی ایجاد نظم فکری برای مخاطبین است؛ زیرا این ابزار وسایل ارتباط جمعی، توانایی اثرگذاری بر تغییر شناخت و ادراک مخاطب را دارد. در نتیجه این نظریه قادر به تعیین موضوعات مهم برای مخاطبین را دارد (شاو مک کومبز، ۱۳۸۳: ۱۳۷ به نقل از میرزایی ۱۳۹۶: ۱۳۶).

۲-۵. خبر

کاظم معتمدنژاد مفهوم خبر را چنین توضیح می‌دهد: «خبر عبارت است از اعلام، اطلاع‌رسانی، بیان وقایع و رویداد و نقل افکار و اندیشه‌های دیگران». معتمدنژاد خبر را با تفسیر متفاوت تعبیر می‌کند. وی معتقد است که تفسیر مظهر قضاوت و عقاید افراد درباره وقایع اجتماعی است. در نتیجه می‌توان گفت که در تفسیر برعکس خبر که شامل بیان جنبه‌های وقایع است به اظهار نظر اشخاص و بررسی و ارزیابی قضاوت عمومی توجه می‌شود (معتمدنژاد، ۱۳۸۶: ۲۷ به نقل از میرزایی ۱۳۹۶: ۱۳۷).

۲-۶. بی‌بی‌سی فارسی

شبکه بی‌بی‌سی در سال ۱۹۲۷ میلادی، شکل گرفت. این سازمان، در سال ۱۹۳۶ میلادی، یک کانال تلویزیونی و در سال ۱۹۶۲ میلادی، دومین کانال تلویزیون ملی را افتتاح کرد (شانکلمن، ۱۳۸۲: ۱۰۲). شبکه بی‌بی‌سی، از آن زمان تاکنون به منظور منافع بریتانیا در سراسر جهان فعالیت می‌کند. فعالیت‌های این شبکه به‌طور خاص برای ایران در نظر گرفته شده و شامل رادیو، سایت اینترنتی و تلویزیون بی‌بی‌سی فارسی می‌شود (زابلی‌زاده، ۱۳۹۳: ۵۴). در این میان، شبکه تلویزیونی بی‌بی‌سی فارسی اهمیت ویژه‌ای دارد.

مزیت نسبی بی‌بی‌سی خبر فوری نیست بلکه استفاده از آرشیو مستندسازی و عمق‌بخشی به رویدادها و تحلیل محور بودن است که آن را از رسانه‌های دیگر متمایز می‌کند (نصراللهی، ۱۳۹۳: ۳۶۱ به نقل از میرزایی ۱۳۹۶: ۱۳۹).

۳. روش پژوهش

به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش، از روش تحلیل مضمون و شبکه مضامین

استفاده شده است. تحلیل مضمون، روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. حسب تنوع روش‌های بکار رفته در تحلیل مضمون و نیز رویکردهای متفاوت پژوهشگران، طبقه‌بندی‌های متفاوتی برای انواع مضامین وجود دارد. در پژوهش حاضر از انواع مضمون فراگیر، سازمان‌دهنده و پایه استفاده شده است که مضمون فراگیر در هسته شبکه مضامین قرار دارد، مضمون سازمان‌دهنده، مضامین واسطه مضامین فراگیر و پایه بوده و مضمون پایه، بیانگر نکته اساسی ویژه متن است و با ادغام آن‌ها، مضمون سازمان‌دهنده ایجاد می‌شود.

شبکه مضمون‌ها بر اساس یک رویه مشخص، مضمون‌های ذیل را نظام‌مند می‌کند: الف) مضمون‌های اصلی^۱ (کدها و نکات کلیدی موجود در متن)، ب) «مضمون‌های سازمان‌دهنده»^۲ (مقولات به دست آمده از ترکیب و تلخیص مضمون‌های اصلی)، ج) «مضمون‌های فراگیر»^۳ (مضمون‌های عالی دربرگیرنده اصول حاکم بر متن به‌عنوان یک کل). سپس این مضمون‌ها به‌صورت نقشه‌های شبکه وب رسم می‌شوند که در آن مضمون‌های برجسته هر یک از این سه سطح همراه با روابط میان آن‌ها نشان داده می‌شود (شیخ‌زاده، ۱۳۹۱: ۱۵)

بازه انتخابی برای تحلیل اخبار بی‌بی‌سی فارسی ۲۵ شهریور ۱۴۰۱ به دلیل شروع ناآرامی‌ها و هم‌زمانی آن با فوت مهسا امینی تا ۱۸ مهر ۱۴۰۱ که پرتنش‌ترین بازه زمانی به حساب می‌آید. برنامه‌های مورد تحلیل عبارت‌اند از: برنامه خبری تحلیلی ۶۰ دقیقه، برنامه به عبارت دیگر، برنامه صفحه ۲، برنامه بلور بنفش ویژه برنامه پرگار شبکه بی‌بی‌سی فارسی به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده است که اطلاعات مربوط به برنامه‌ها در جدول یک آورده شده است. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون استفاده شده است و همه مراحل تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از پیاده‌سازی محتواهای خبری در نرم‌افزار MAXQDA مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. ابتدا ۸۹۷ کد مرتبط با سؤال

-
1. Basic themes
 2. Organizing themes
 3. Global themes

بازنمایی ناآرامی های شهریور و مهر ۱۴۰۱ ... - سیدحسین نجفی (۲۶۴-۲۳۹) / ۲۴۷

پژوهش، استخراج گردید و در گام بعدی، کدهای مستخرج شده در ۲۱ مقوله فرعی مقوله بندی شد و در ادامه، مقولات فرعی در یک دسته بندی کلان تحت ۵ مقوله اصلی (مضمون) طبقه بندی شدند.

جدول ۱. تحلیل مضمون برنامه های منتخب در شبکه تلویزیونی بی بی سی فارسی

عنوان برنامه	تعداد قسمت بررسی شده	تاریخ پخش برنامه
بخش های خبری	۳۰ بخش	تمام بازه انتخاب شده
پرگار	۴ قسمت	۲۶ و ۲ شهریور / ۹ و ۱۶ مهر
به عبارت دیگر	۳ قسمت	۱۷ شهریور / ۵ و ۱۲ مهر
۶۰ دقیقه	۱۷ قسمت	۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹ و ۳۰ شهریور / ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۹، ۱۰، ۱۲، ۱۳، ۱۶، ۱۷، ۱۸ مهر
آپارات	۳ قسمت	۲۵ شهریور / ۱ و ۱۵ مهر
صفحه ۲	۶ قسمت	۲۹ و ۳۱ شهریور / ۵، ۷، ۱۲ و ۱۴ مهر
بین سطور	۲ قسمت	۱۰ و ۱۵ مهر
بلور بنفش	۱ قسمت	۱۴ مهر

(منبع: یافته های پژوهش)

۴. پژوهش

همان طور که جدول شماره یک اشاره شده، از گزاره های محتوایی برنامه های مورد بررسی، مفاهیمی استخراج گردیده است. با توجه به حجم بالای داده ها که به میزان ۸۷۱ گزاره (کد) بوده است، در این جدول برای نمونه تنها به ذکر برخی از کدها و مفاهیم کلیدی بسنده و از ذکر تمامی آن ها صرف نظر شده است. در مرحله بعدی کدها مقوله بندی گردیده و مقوله های اصلی و فرعی احصا شده اند در جدول شماره ۲ این مقوله ها ذکر شده است. در نمودار شماره ۱ نیز به ذکر مفاهیم فراگیر و سازمان دهنده بسنده شده است.

جدول ۲- مفاهیم مستخرج از برنامه های بی بی سی فارسی

گزاره های کلیدی	مفاهیم مستخرج	برنامه
فراخوان ها و موج استعفا و موج پیوستن سلبریتی ها ورزشکاران و هنرمندان نشانه یک انقلاب بزرگ ملی است و اگر این هفته هم به نتیجه نرسد، روی ریل خودش قرار گرفته و بزودی به نتیجه خواهد رسید.	موج استعفا هنرمندان و سلبریتی ها در حمایت از اعتراضات	۶۰ دقیقه

۶۰ دقیقه	بالا رفتن آگاهی مردم در این اعتراضات	در این اعتراضات آستانه آگاهی مردم بسیار حساس تر شده است.
بخش خبری	تناقض روایت حکومت از مرگ سارینا با روایت نزدیکان او	هم‌زمان نهادها و رسانه‌های حکومتی می‌گویند سارینا اسماعیل‌زاده یکی دیگر از جان‌باختگان روزهای اخیر خودکشی کرده اما نزدیکان خانم اسماعیل‌زاده گفتند این دختر ۱۶ ساله بعد از شرکت در اعتراضات مفقود شده بود.
بخش خبری	احساس بن‌بست در مردم از ظلم حکومت	شناخت دیگر وحدت در بن‌بست است که از هر طرف که جامعه نگاه می‌کند می‌بیند که به بن‌بست رسیده است و کردستان به‌عنوان یک نمونه در طول این چهار دهه گذشته بدترین تحقیرها و تبعیض‌ها و رنج‌ها را متحمل شده است، سایر استان‌های ایران هم عین کردستان تو بخش‌های مختلف دچار همین احساس بن‌بست هستند.
بخش خبری	نبود بستر اعتراض در کشور	مردم احساس می‌کنند نمی‌توانند به‌صورت مدنی و به‌صورت آرام اعتراض کنند و اعتراضشان به رسمیت شناخته نمی‌شود و حق اعتراض ندارند.
بخش خبری	مخالفت عمومی با گشت ارشاد	در ماجرای مهسا امینی یک‌صدا از همه پرننگ‌تر است، خواست از بین رفتن گشت ارشاد که هم مخالفان حکومت و هم بعضی از نزدیکان به آن، این مهم را خواستارند.
بخش خبری	مخالفت اصلاح‌طلبان با حجاب اجباری	در میان نزدیک به حکومت هم واکنش‌هایی هست حزب اصلاح‌طلب اعتماد ملی ایران رفتار غیرانسانی با مهسا امینی را که منجر به جان سپردن او شده است محکوم کرده است و از دستگاه رهبری خواسته هرچه سریع‌تر به این سیستم آشکار پایان دهد.
۶۰ دقیقه	اعتراض به حجاب بهانه‌ای برای اعتراض به باقی ارکان حکومت ایران	اگر از همین مسئله حجاب این اعتراضات شروع بشود به باقی قضایا مسلماً سرایت خواهد کرد.
بخش خبری	ایستادگی حکومت در	جمهوری اسلامی در حال حاضر هنوز به آن

	<p>برابر ایران شهروندمدار و اصرار بر گفتمان خود</p>	<p>گفتمانی که قبول بکند باید در جامعه تغییرات اساسی ایجاد کند و به نوعی قدرت را به مردم واگذار بکند و به سمت ایران شهروند مدار حرکت کند فکر نمی‌کنم به این نقطه رسیده باشند.</p>
<p>بخش خبری</p>	<p>فشار و تهدید حکومت نسبت به خانواده مهسا امینی</p>	<p>هر لحظه و هر ساعتی ممکن است خانواده مهسا مقابل تلویزیون جمهوری اسلامی و برنامه بیست و سی حضور پیدا کنند و بگویند که فرزند ما مشکل قلبی داشته و افکار عمومی بدانند که ما می‌دانیم سناریوی جمهوری اسلامی چیست. اگر این اتفاق بیفتد و نزدیکان مهسا جلوی دوربین صداوسیما قرار بگیرند از الآن ما می‌دانیم که این یک دروغ است.</p>
<p>بخش خبری</p>	<p>حمله نیروهای امنیتی به اموال مردم</p>	<p>در خیلی از ویدیوهایی که به دست ما رسیده صدای تیراندازی شنیده می‌شود و خیلی از مخاطبان گفتند که نیروهای امنیتی در مواقعی به ماشین‌ها و اموال مردم حمله کردند.</p>
<p>بخش خبری</p>	<p>فرار از پاسخگویی مسئولین ایران</p>	<p>دایی مهسا هم با وبسایت خبری فراز مصاحبه کرد و گفت که قصد دارند صورت مسئله را پاک کنند.</p>
<p>بخش خبری</p>	<p>آسیب زیاد کسب و کارها در پی محدودیت اینترنت و فیلترینگ اینستاگرام</p>	<p>انجمن تجارت الکترونیک تهران در بیانیه‌ای به اقدام حکومت برای محدود کردن اینترنت اعتراض کرده این انجمن گفته فیلترینگ اینستاگرام ۴۰۰۰۰۰ کسب و کار را در آستانه نابودی قرار داده و معاش یک میلیون نفر را به خطر انداخته است.</p>
<p>بخش خبری</p>	<p>اعتصابات سیاسی جامعه کارگری در همبستگی با مردم معترض</p>	<p>این اولین باری است که اعتصابات در جامعه کارگری ایران صورت می‌گیرد که مستقیماً سیاسی است به شعارها که نگاه می‌کنید دیگر مطالبه حقوق شرایط زندگی نیست ولی امروز نیروهایی که از عسلویه بیرون آمده‌اند مستقیماً شعار مرگ بر دیکتاتور و اینکه ما در همبستگی با بقیه مردم به خیابان آمدیم را گفتند.</p>
<p>بخش خبری</p>	<p>نامشروع و نامقبول دانستن گشت ارشاد</p>	<p>وقتی علمای برجسته‌ای مانند آقای بیات می‌گویند این کارها نه اسلامی است و نه انسانی و نه شرعی</p>

	توسط علمای برجسته	است و با روح اسلام هیچ نسبتی ندارد حتی آقای امجد گفته که من با این اسلام شما کافر هستم ما نمی‌توانیم همه جمهوری اسلامی را در این اقدامات خلاصه کنیم.
بخش خبری	بسترسازی رسانه‌های نزدیک به رهبر ایران برای سرکوب معترضین	از دیروز کانال‌ها و سایت‌های ولایی با پخش برخی شایعات و دروغ‌ها و برخی صحنه‌های مشکوک مثل آتش زدن پرچم و انتساب برخی معترضین به گروه‌های سیاسی کردی در حال بسترسازی برای سرکوب هستند.
بخش خبری	بی‌توجهی به خواسته معترضان در طول حاکمیت جمهوری اسلامی	اصولاً حاکمیت از ابتدای شکل‌گیری نظام جمهوری اسلامی صدای معترضان را نشنیده است ما در هیچ دوره‌ای طی ۴۳ سال گذشته سراغ نداریم که حاکمان این رژیم صدای کسانی را که اعتراض کردند را شنیده باشند چه در دهه هفتاد در دهه شصت هیچ‌کدام از اعتراضات و چه امروز که ما شاهدش هستیم.
به عبارت دیگر	حداقلی بودن مدافعان گشت ارشاد	تقریباً صدای حامیان این رفتار منحصر شده است به یک عده خیلی قلیل مثل روزنامه کیهان و یکی دو جای دیگر

(منبع: یافته‌های پژوهش)

جدول ۳: نحوه بازنمایی ناآرامی‌ها در رسانه بی‌بی‌سی فارسی

مضامین فراگیر (مقولات اصلی)	مضامین سازمان‌دهنده (مقولات فرعی)	مضامین پایه (کدها)
بازنمایی واکنش‌های مختلف به اعتراضات	حمایت اقشار مختلف از اعتراضات	اعلام همبستگی و حمایت صنوف، کسبه و بازاریان از اعتراضات اعلام حمایت و همبستگی جنبش‌های کارگری از اعتراضات حمایت کارکنان دولتی و شرکت‌های خصوصی از اعتراضات همبستگی مردم کردستان ایران با بقیه مردم ایران علیه نظام جمهوری حمایت معلمان، دانشجویان و چهره‌های فرهنگی از اعتراضات حمایت حقوقدانان، فعالان مدنی و تشکل‌های صنفی از اعتراضات حمایت ورزشکاران و چهره‌های ورزشی از اعتراضات حمایت سلبریتی‌ها و چهره‌های هنری از اعتراضات حمایت برخی از انقلابیون و رزمندگان جنگ از اعتراضات حمایت برخی در بدنه حکومت از اعتراضات حمایت برخی علما و نواندیشان دینی از اعتراضات

	واکنش رسانه‌های حکومتی به اعتراضات	تلاش رسانه‌های حکومتی برای ایجاد ترس و ناامیدی در مردم معترض همراهی رسانه‌های حکومتی یا سرکوب بیشتر معترضان توجه‌گیری و دفاع از رویکرد حکومت در قبال اعتراضات سکوت روزنامه‌های دولتی نسبت به اعتراضات خیابانی
پرداختن به دلایل شکل‌گیری و تشدید اعتراضات	دلایل شکل‌گیری اعتراضات	مرگ مرحومه مهسا امینی دروغ‌گویی حکومت نارضایتی بالای مردم از فسادهای گسترده وضعیت معیشتی بحرانی سرکوب مطالبات انباشته گذشته نسبت دادن اعتراضات به عوامل خارجی توسط مسئولین نقش جمهوری اسلامی در مهاجرت جوانان فضای بسته کشور برای رشد و دیده شدن هنرمندان منتقد نیود آزادی و بستر اعتراضات به نتیجه نرسیدن دادخواهی‌ها در ایران ناکارآمدی جمهوری اسلامی ایران مواضع حکومت نسبت به حجاب اجباری مخالفت عمومی با گشت ارشاد
	عوامل تشدیدکننده اعتراضات	شکل‌گیری اعتصابات صنفی نادیده گرفتن مطالبات مردم در رسانه‌های رسمی شکاف فکری میان مردم و حاکمیت استقبال از آهنگ شروین توسط مردم
روش‌های متقاعدسازی مخاطب	متمایز نشان دادن اعتراضات اخیر	روحیه خستگی‌ناپذیری و بی‌باک بودن معترضان رفع تبعیض و برابری حقوقی از خواسته‌های معترضان به حکومت آسیب‌پذیری مأموران امنیتی بالا رفتن آگاهی مردم بی‌بدیل و بی‌سابقه بودن اعتراضات متنوع و متکثر بودن معترضین دوسطحی بودن اعتراضات تشدید و تداوم اعتراضات تبعیت اعتراضات از الگوی اعتراضی جهانی هدف اصلی اعتراضات، سقوط حکومت حضور اقشار مختلف مردم در بین معترضین آزادی محور اصلی اعتراضات
	ناتوان جلوه دادن حکومت در کنترل اعتراضات	سرپیچی برخی از نیروهای امنیتی برای مقابله با معترضین فرورپاشی دستگاه‌های امنیتی ترس حکومت نسبت به برگزاری تجمعات هواداران خارج شدن کنترل شهرها از دست مأموران
	نشان دادن گستردگی	گسترده‌گی اعتراضات در داخل کشور

	جغرافیایی و رسانه‌ای اعتراضات	بین‌المللی کردن اعتراضات
	القای نبود آزادی بیان	ایجاد محدودیت و فیلترینگ دولتی
	تخریب مسئولین کشور	تخریب رئیس‌جمهور تخریب رهبری
روشن‌گری در باب اهداف اصلی اعتراضات	تخریب گشت ارشاد و نهادهای امنیتی	تعطل پلیس در نجات مرحومه مهسا امینی گشت ارشاد عامل قتل مهسا امینی سو استفاده‌های امنیتی‌ها از محدودیت اینترنت
	اعتراض به حجاب بهانه‌ای برای اعتراض به اصل حکومت	جمهوری اسلامی علت اصلی بحران اعتراض به حجاب بهانه‌ای برای اعتراض به باقی ارکان حکومت ایران
تصویب‌سازی از حکومت	نقض حقوق معترضان توسط حکومت	نادیده گرفتن حقوق اولیه مردم در جمهوری اسلامی نقض حقوق بشر در برخورد با معترضان
	تحمیل اجباری اعتقادات به مردم	تلاش حکومت برای تحمیل یک نگاه فرهنگی خاص بر مردم
	حکومت عامل ایجاد تفرقه و اختلاف بین مردم	تلاش حکومت برای تحریک احزاب کرد با هدف انحراف اعتراضات سراسری تلاش حکومت برای قرار دادن مردم در مقابل هم با وجود همبستگی آن‌ها تلاش حکومت ایران در ایجاد تفرقه میان کردها و بقیه ملت
	تمامیت‌خواهی حکومت	ایستادگی حکومت در برابر ایران شهروندمدار و اصرار بر گفتن خود حفظ نظام، اولویت اصلی حاکمیت
	زن‌ستیز بودن حکومت	تحمیل حجاب اجباری بر زنان در جامعه ایران حذف زنان از ارکان اداره جامعه پایمال شدن حقوق انسانی و شأن و جایگاه زنان در جمهوری اسلامی خشونت نامحسوس علیه زنان در عرصه‌های مختلف جامعه ایران ظلم همیشگی و دامنه‌دار حکومت نسبت به زنان نبود امنیت برای زنان در جامعه ایران
	تلاش حکومت در جهت انحراف و تحریف واقعیت حوادث	سناریوسازی حکومت برای تحریف واقعیت و کشتار معترضان برخورد دوگانه حکومت در اعتراضات تلاش در جهت انحراف واقعیت اعتراضات
	رویکرد حکومت در قبال معترضین و مردم	حمایت سازمان‌های حکومتی از گشت ارشاد فشار حکومت به خانواده معترضین خشونت مأموران امنیتی نسبت به مردم سرکوب معترضین و مردم
	بی‌توجهی حکومت به خواست و اراده توده مردم	برخورد دستگاه قضایی با معترضین عادی‌سازی اعتراضات توسط حکومت

	<p>نقش ویژه مسئولین حکومت در بروز اعتراضات</p>	<p>بی‌توجهی به خواسته مردم توسط مسئولین و حکومت اعتشاشگر خواندن حامیان معترضین از سوی حکومت دروغ‌گویی و بی‌توجهی مسئولین</p>
	<p>نقش ویژه حکومت در ضربه زدن به کسب‌وکارها در ماجرای فیلترینگ</p>	<p>درآمدزایی برخی در حکومت از اعتراضات (فروش فیلترشکن) خطر نابودی و تعطیلی کسب‌وکارها به خاطر اختلال اینترنت زیان بالای اقتصادی کشور از قطع اینترنت توسط حکومت</p>

(منبع: یافته‌های پژوهش)

شکل ۱: تحلیل محتوای برنامه‌های بی‌بی‌سی فارسی در ناآرامی‌های ۱۴۰۱ ایران

(منبع: یافته‌های پژوهش)

۵. تجزیه و تحلیل یافته‌ها

با توجه به احصا ۵ مقوله اصلی و پژوهش‌های گذشته، بی‌بی‌سی فارسی در بازنمایی حوادث مربوط به ایران از اقدامات و راهبردهای مشترکی برای بازنمایی اخبار استفاده کرده است اما با بررسی محتوای خبری بازنمایی اغتشاشات ۱۴۰۱ دارای چند ویژگی مشخص است که به توضیح آن پرداخته می‌شود:

۵-۱. بازنمایی واکنش‌های مختلف به اعتراضات

اولین مقوله، بازنمایی واکنش‌های مختلف به اعتراضات است که بی‌بی‌سی فارسی سعی داشت بازخورد رسانه‌ها و اқشار مختلف را به تصویر بکشاند. این رسانه سعی به تصویر کشاندن حمایت اқشار مختلف جامعه از اغتشاشات داشته است؛ یعنی همه مردم از هر صنفی دانشجوی، دانش‌آموز و کسبه و کارمندان در صف معترضین قرار دارند. در همین راستا از یکسو مدعی حمایت همه‌جانبه صنوف، کسبه، بازاریان، جنبش‌های کارگری و کارمندان از اعتراضات شده و از سوی دیگر، حمایت معلمان، دانشجویان، حقوقدانان، فعالان مدنی، تشکل‌های صنفی و چهره‌های فرهنگی از اعتراضات را برجسته‌سازی نموده است. همچنین در راستای وجاهت بخشی به اعتراضات خشونت‌بار صورت گرفته، واکنش‌های برخی علما و نواندیشان دینی، حمایت برخی از انقلابیون و رزمندگان جنگ از اعتراضات را بازنمایی نموده و همچنین تمرکز ویژه‌ای بر روی حمایت برخی ورزشکاران، چهره‌های ورزشی، سلبریتی‌ها و چهره‌های هنری داشته است. دو گزاره کلیدی زیر، بازنمایی حمایت سلبریتی‌ها از اعتراضات را نشان می‌دهد:

در ایران چهره‌های سرشناسی به موضوع اعتراضات سراسری در پی فوت مهسا امینی واکنش نشان دادند (پخش ویدیو از واکنش مونا برزویی، مسعود کیمیایی، محمود شهریاری) یکی از چهره‌های سرشناسی که یک‌تنه جور چهره‌ها و سلبریتی‌هایی که سکوت کردند را کشیده علی کریمی است که بسیار صریح و بی‌پرده در مورد اتفاقات صحبت می‌کند (پویا قربانی؛ خبرنگار، بخش خبری بی‌بی‌سی فارسی، ۳۱ شهریور ۱۴۰۱).

بیش از صد هنرمند، نویسنده و شاعر ایرانی مقیم خارج از کشور هم در بیانیه‌ای از

معترضان در ایران حمایت کرده و گفتند که جامعه جهانی باید به مامشات با رژیم جمهوری اسلامی پایان دهد. آن‌ها در این بیانیه با متهم کردن گشت ارشاد به قتل مهسا امینی گفتند که این واقعه را ادامه تبعیض و ظلمی خواندند که به گفته آن‌ها بیش از چهار دهه است زنان ایرانی را در چنبره خود گرفتار کرده (بخش خبری بی‌بی‌سی فارسی، ۳۱ شهریور ۱۴۰۱).

همچنین گستردگی جغرافیایی این اعتراضات را از کردستان تا سیستان و بلوچستان نشان می‌دهد که این بازنمایی بر روی نقاط مرزی و حساس کشور تمرکز ویژه‌ای داشته است. از سوی دیگر، رسانه‌های وابسته به حاکمیت، مانند خبرگزاری فارس را حامی سرکوب اعتراضات دانسته و با مطرح کردن گزاره همراهی رسانه‌های حکومتی با سرکوب بیشتر معترضان، این رسانه‌ها را در تقابل با مردم معرفی کرده و این موضوع را نشان می‌دهد که این رسانه‌ها سعی بر جلوگیری اعتراضات مردمی را دارند و در بعضی موارد نیز به نفع حکومت سکوت می‌کنند و در واقع، خط توجیه‌گری و دفاع از رویکرد حکومت در قبال اعتراضات را دنبال می‌کنند. سه گزاره کلیدی زیر، بازنمایی گستردگی اعتراضات در سراسر کشور را نشان می‌دهد:

در طی این روزها با کسبه و فعالان مدنی تماس‌های برقرار شده است که آن‌ها را به شکل‌های مختلف تهدید کردند که نباید به مرگ مهسا واکنش نشان بدهید. ولی با توجه به فراخوان‌ها امروز هم تجمعات بسیار باشکوهی در سراسر کردستان صورت گرفته است (مسعود کردپور؛ سردبیر آژانس خبری موکریان، بخش خبری بی‌بی‌سی فارسی، ۲۸ شهریور ۱۴۰۱).

از رشت و ساری در شمال تا تبریز و قم و همدان تا مشهد و کرمان و بندرعباس، جزیره کیش، کرمانشاه و تهران، زنجان و قزوین صدای اعتراض از چهارگوشه ایران بلند است (رعنا رحیم‌پور، برنامه ۶۰ دقیقه، ۲۹ شهریور ۱۴۰۱).

تنها چند ماه از مانور تبلیغاتی سلام فرمانده می‌گذرد دهه نودی‌هایی که به صف می‌شدند تا به فرماندهشان سلام نظامی کنند حالا بسیاری از دهه هشتادی‌ها تمام قد علیه تمام آنچه که بیش از ۴۳ سال هویت جمهوری اسلامی را تشکیل داده صف کشیده‌اند؛ جوانانی که جسورتر از نسل‌های قبل جوانانی که از جمهوری اسلامی عبور کردند (رعنا رحیم‌پور، برنامه ۶۰ دقیقه، ۳۰ شهریور ۱۴۰۱).

حضور همه اصناف، همه سنین، همه طبقات جامعه از مهم‌ترین مضامین مستخرج در این مقوله فرعی به شمار می‌روند:

اعتراضات روزهای اخیر در ایران، شیوه‌ها، شعارهای اعتراضی، سن و جنسیت تظاهرکنندگان، حضور گسترده از طبقات مختلف در شهرهای متعدد بسیاری از ناظران جنبش‌های سیاسی و اجتماعی در جهان را به تفکر واداشته است» (فرناز قاضی‌زاده، مجری برنامه صفحه دو آخر هفته، ۳۱ شهریور ۱۴۰۱).

رسانه بی‌بی‌سی رسانه‌های داخل ایران را دو دسته نشان داده و رسانه‌های اصول‌گرا را مخالف اعتراضات و رسانه‌های اصلاح‌طلب را موافق شکل‌گیری اعتراضات نشان می‌دهد. همچنین بی‌بی‌سی صداوسیما را رسانه‌ای در جهت سرکوب اعتراضات معرفی می‌کند. مسئله‌ای که وجود دارد این است که وقتی طرفداران یک دیکتاتوری احساس کم بودن و اقلیت بودن و تنهایی بکنند ممکن است که ناامید شوند نسبت به حکومت و در واقع جمهوری اسلامی همین اندک طرفدارانش را هم از دست بدهد. امروز هم صدا و سیما تلاش زیادی داشت تا نشان بدهد که جمعیت زیادی حضور داشته و بگویند که ما مخالف این اعتراضات هستیم.» (فرین عاصمی، بخش خبری بی‌بی‌سی فارسی، ۱ مهر ۱۴۰۱).

۵-۲. دلایل شکل‌گیری، تشدید و متمایز نشان دادن اعتراضات

دومین مقوله اصلی مستخرج شده دلایل شکل‌گیری، تشدید و متمایز نشان دادن اعتراضات است؛ رسانه بی‌بی‌سی به‌منظور شاخص و متمایز نشان دادن اعتراضات، گزاره‌هایی نظیر بالارفتن آگاهی مردم در این اعتراضات نسبت به اعتراضات مدنی پیشین، بی‌بدیل و بی‌سابقه بودن اعتراضات و تشدید و تداوم یافتن اعتراضات را مطرح کرده است. مهم‌ترین نکته در این اعتراضات و بازنمایی آن از رسانه بی‌بی‌سی سعی بر متمایز نشان دادن آن با اعتراضات دیگر بوده است و آن را یک اعتراض گسترده و همه‌گیر دانسته و همه مردم و اقشار را برای حمایت از آن دعوت می‌کند. در این مقوله این رسانه تلاش کرده است دلایل شکل‌گیری اعتراضات و نیز عوامل تشدید اعتراضات را تبیین نماید. این رسانه مرگ مهسا امینی را منشاء و مهم‌ترین دلیل اعتراضات دانسته و با بیان گزاره‌هایی مثل دروغ‌گویی

حکومت، نقش حکومت در مهاجرت جوانان، نارضایتی بالای مردم از فسادهای گسترده وضعیت معیشتی بحرانی جامعه، سرکوب مطالبات انباشته گذشته با نبود آزادی بیان و بستر اعتراضات مدنی تلاش کرده است تا در این رابطه، دلایل بیشتری را برای متقاعد نمودن جامعه پیرامون لزوم برخورد قهری با حاکمیت برشمارند. همچنین رسانه بی‌بی‌سی فارسی عوامل تشدیدکننده اعتراضات را نادیده گرفتن مطالبات مردمی در رسانه‌های رسمی و نیز در بدنه حاکمیت و مسئولان، شکاف بین مردم و حاکمیت و شکل‌گیری اعتصابات صنفی دانسته است. گزاره کلیدی زیر حاکی از بازنمایی متمایز بودن اعتراضات اخیر از اعتراضات دیگر است:

شعارهایی که در این دو روز شنیده می‌شود مطالبات و اعتراضات زنان و جوانان عموماً فرا طبقه‌ای است یعنی در برگیرنده است، زنان و جوانان را نمی‌شود به یک قشر و طبقه خاصی فروکاست، اگر جنبش سبز شعارهای فرا طبقه‌ای داشت اما نیروی متشکل آن عمدتاً متوسط بود. اعتراضات دی‌ماه ۹۶ و آبان ۹۸ شعارهای متکثری داشتن ولی شعارهای معیشتی و اقتصادی و رویکرد طبقه‌ای پررنگ‌تر بود و نیروی متشکلش هم طبقات کم درآمد بودند اما در این اعتراضات شاهد تلفیق این طبقات باهم هستیم (رضا علیجانی؛ تحلیلگر مسائل سیاسی، بخش خبری بی‌بی‌سی فارسی، ۲۹ شهریور ۱۴۰۱).

۵-۳. تکنیک‌های متقاعدسازی

سومین مقوله مستخرج، تکنیک‌های متقاعدسازی است که بی‌بی‌سی فارسی تلاش کرده است در راستای اقناع و متقاعدسازی مخاطبان از آن استفاده نمایند. بی‌بی‌سی فارسی در راستای تشجیع معترضان از شگردهای مختلف خبری استفاده کرده است. از یک‌سو با تمرکز بر ویژگی‌های معترضان، آنان را افرادی بی‌باک و دارای روحیه‌ای خستگی‌ناپذیر نشان داده و از سوی دیگر، مدعی متکثر و متنوع بودن معترضان و همچنین حضور اقبال مختلف مردم در اعتراضات شده‌اند. لازم به ذکر است در همین رابطه، رسانه بی‌بی‌سی فارسی ضمن بیان این گزاره که آزادی، محور اصلی اعتراضات است و وعده مرتفع شدن تبعیض و نابرابری‌های حقوقی مدنی را به مخاطبان داده است. ناتوان جلوه دادن حاکمیت

در کنترل اعتراضات نیز شگرد خبری دیگری است که رسانه مذکور در راستای برانگیختن شور و اشتیاق و تشویق معترضان استفاده کرده است. در این راستا ادعاهایی نظیر سرپیچی برخی از نیروهای امنیتی برای مقابله با معترضین، فروپاشی دستگاه‌های امنیتی و خارج شدن کنترل شهرها از دست مأموران را مطرح کرده‌اند. همچنین این رسانه سعی بر ظلم حکومت به اقوام کردنشین و ایجاد شکاف قومیتی به خصوص مناطق کردنشین را دارد: در اعتراضات اخیر شهرهای کردنشین حضور بسیار فعال و پررنگ داشتند کرد بودن مهسا امینی و شعارهایی که از روز اول خاکسپاری او به کردی و سپس به فارسی فریاد زده شده در سراسر کشور بازتاب پیدا کرد یکی از ویژگی‌های اصلی این اعتراضات بوده است» (فرناز قاضی‌زاده در برنامه ۶۰ دقیقه، ۱ مهر ۱۴۰۱).

یکی از تکنیک‌های مورد استفاده متقاعدسازی در بی‌بی‌سی فارسی ناتوان جلوه دادن حکومت در اعتراضات بود که سعی بر تحریک مردم جهت حضور در خیابان‌ها را داشته است:

این سردرگمی نکته‌ای است که تا قبل از این نمی‌دیدیم در رفتار حکومت، یعنی ما ۹۸ و ۹۶ را داشتیم و سایر اعتراضات، هم یک‌جور عمل هماهنگ می‌دیدیم. یک‌بخشی به خاطر همان گستردگی است که شما گفتید، واقعیت این است که آن‌قدر اعتراضات گسترده است آن‌ها هم مجبور هستند نیروها را پخش کنند و آن نیروها هم خسته می‌شوند، یعنی واقعیت این است یک دوی مارا تون شده است بین حکومت و معترضین که هرکس منتظر است دیگری زودتر خسته شود (مهدی عربشاهی؛ تحلیلگر مسائل سیاسی ایران، بخش خبری بی‌بی‌سی، ۶ مهر ۱۴۰۱).

به‌منظور وجاهت‌بخشی و مقبول نشان دادن اعتراضات، بی‌بی‌سی فارسی با بین‌المللی نشان دادن اعتراضات مذکور، اینطور وانمود کرد که اعتراضات از الگوها و مدل‌های جهانی اعتراضات پیروی می‌کند:

نخست وزیر کانادا در شبکه اجتماعی توئیتر صحبت از حمایت تمام عیار از مردم ایران و کسانی که در خیابان‌ها در حال اعتراض هستند کرده و اینکه به جمهوری اسلامی گفته از رژیم ایران می‌خواهم که دست از محدود کردن آزادی بیان و آزار و اذیت سیستماتیک زنان

بردارد (بهمن کلباسی، بخش خبری بی‌بی‌سی فارسی، ۱ مهر ۱۴۰۱).

همچنین به‌منظور برانگیختن حس خشم و عصبانیت در معترضان از یک‌سو با تمرکز ویژه بر روی گزاره نبود آزادی بیان در کشور با پرداخت خبری متعدد روی مسئله محدودیت و فیلترینگ دولتی پرداخته است:

واقع ما با اختلال هدفمند بر روی اینستاگرام، واتساپ و روبرو بودیم. در حقیقت حکومت جمهوری اسلامی سعی می‌کند در زمان تجمعات اعتراضی مردم با اختلال در اینترنت از اطلاع‌رسانی مردم به هم جلوگیری بکند. در زمان تشیع جنازه مهسا اینترنت تلفن همراه بر روی همه اپراتورها تبدیل شده بود به اینترنت یا اینترنت شبکه ملی اطلاعات و مردم فقط می‌توانستند محتوای که در درون ایران قرار گرفته است دسترسی پیدا کنند (امیر رشیدی، پژوهشگر دسترسی به اینترنت، بخش خبری بی‌بی‌سی فارسی، ۲۶ شهریور ۱۴۰۱). این رسانه برای بی‌اعتماد کردن مردم به نظام به تخریب مسئولان و مقامات دولتی و حاکمیتی پرداخته است:

رهبر جمهوری اسلامی امروز در جمع تعدادی از فرماندهان جنگ به‌صورت زنده سخنرانی کرد اما موضع‌اش درباره جان سپردن مهسا امینی و اعتراض‌های گسترده در ایران سکوت بود» (فرین عاصمی، ۳۰ شهریور ۱۴۰۱، بخش خبری بی‌بی‌سی فارسی).

«خود حضور آقای رئیسی در جایگاه ریاست جمهوری اولین نقض حقوق بشر است حضور آقای رئیسی در جایگاه رئیس جمهوری به خاطر اینکه با طرد کردن دیگران و به حاشیه راندن و حذف دیگران رئیس‌جمهور شده است» (علیرضا نامور حقیقی-کارشناس سیاسی، ۳۰ شهریور ۱۴۰۱، بخش خبری بی‌بی‌سی فارسی).

حکومت دیگر نمی‌تواند ارزش‌های خودش را به طبقات پایین‌تر بقبولاند وقتی که خودشان دروغ می‌گویند وقتی رئیس‌جمهور مردم در مجمع عمومی سازمان ملل یک دروغ بزرگی را بیان می‌کند دیگر کسی به اسلام و اخلاقیات باور نخواهد داشت (مجتبی هاشمی؛ روزنامه‌نگار، بخش خبری بی‌بی‌سی فارسی، ۱ مهر ۱۴۰۱).

۴-۵. اهداف اصلی اعتراضات

چهارمین مقوله، روشننگری در باب اهداف اصلی اعتراضات است. بی‌بی‌سی هدف اصلی اعتراضات را برچیده شدن حکومت می‌داند و نه کنار گذاشتن مسئولین، گشت ارشاد یا حجاب. در این روش ابتدا با پرداختن به مسئله گشت ارشاد و مانور، تحلیلی تفصیلی در هجمه علیه آن و سپس با معرفی کردن جمهوری اسلامی به‌عنوان عامل اصلی بحران‌های سیاسی اجتماعی اقتصادی، گزاره‌های مهمی چون اعتراض به حجاب بهانه‌ای برای اعتراض به اصل حکومت و اعتراض به حجاب بهانه‌ای برای اعتراض به باقی ارکان حکومت ایران را مطرح کرده است. این رسانه سعی بر این داشته که هدف اصلی اعتراضات را برچیده شدن حجاب نشان ندهد، بلکه براندازی نظام و تخریب گشت ارشاد و نهادهای امنیتی که ارکان اصلی هر کشوری است را هدف اصلی این اعتراضات بداند:

بسیاری خواستار برچیده شدن گشت ارشاد هستند و بسیاری دیگر می‌گویند مشکل تنها از طریق سرنگونی جمهوری اسلامی قابل حل است (فرین عاصمی، بخش خبری بی‌بی‌سی فارسی، ۲۶ شهریور ۱۴۰۱).

۵-۵. تصویرسازی از حکومت

پنجمین و آخرین مقوله مستخرج، تصویرسازی از حکومت است. مهم‌ترین نکته و متمایزکننده تلاش‌های بی‌بی‌سی در اعتراضات اخیر نشان دادن زن‌ستیز بودن نظام جمهوری اسلامی ایران است و اهتمام به تقابل حکومت با زن می‌باشد. شبکه بی‌بی‌سی سعی دارد با ارائه اطلاعاتی خلاف واقع، تصویری نادرست از واقعیت را در ذهن مخاطب ایجاد کند که از روش‌هایی همچون دروغ‌گو نشان دادن حکومت و مسئولین از طریق گزاره‌هایی مثل دروغ‌گویی حکومت در قبال اعتراضات، بازنمایی دروغ رسانه‌های حکومتی از اعتراضات و تناقض روایت حکومت از حوادث و از سویی دیگر با نشان دادن تصویری خلاف واقع از رسانه‌های داخلی ایرانی اقدامی داشته است. بی‌بی‌سی فارسی سعی بر بازنمایی روایت خود از اعتراضات و انتقال به افکار عمومی داشته است و با ترسیم چهره نادرست از حکومت جمهوری اسلامی سعی بر تخریب آن داشته است که در همین راستا گزاره‌های نظیر

بی‌توجهی حکومت به خواست و اراده توده مردم، نقش ویژه مسئولین حکومت در بروز اعتراضات، نقش ویژه حکومت در ضربه زدن به کسب‌وکارها در ماجرای فیلترینگ، تمامیت‌خواهی حکومت و حکومت عامل ایجاد تفرقه و اختلاف بین مردم را مطرح کرده‌اند.

ذکر این نکته حائز اهمیت است که مهم‌ترین رکن تصویرسازی بی‌بی‌سی فارسی از حاکمیت، زن‌ستیز بودن جمهوری اسلامی است. این شبکه سعی داشت آن را این پیام را به مخاطب خود القاء سازد و مهم‌ترین رکن خانواده که زن و مادر است را در مقابل حکومت قرار دهد و در نهایت با عادی نشان دادن اغتشاشات و اعتراضات نامیدن آن سعی بر مشروعیت بخشیدن به آن را داشته است:

از ابتدا در مورد بهائیان، در مورد اقلیت‌های دینی، در مورد دگراندیشان، نویسندگانی که مشمول قتل‌های زنجیره‌ای شدند اما بزرگ‌ترین بخش جمعیت که از ابتدا حقوقش پایمال شده، زنان بودند و زنان از روز اول مقاومت را شروع کردند به شکل‌های مختلف ادامه دادند تا رسیدیم به امروز زن جوانی کشته شد و این دیگر اقدامی نمادین شد، لگد شدن شأن انسان را همه به چشم دیدند (محمدرضا نیکفر؛ نویسنده و پژوهشگر فلسفه، کلن، برنامه صفحه دو آخر هفته، ۱۴ مهر ۱۴۰۱).

گمان می‌کردم شورش بعدی شورش گرسنگان است، نمی‌دانستیم شورش علیه کنترل بدن زنان، شورش بعدی است، این جملات را تحلیل‌گری در رسانه‌ها در بیان شگفتی خود ابراز کرد. اما جمهوری اسلامی از آغاز حیات خود کنترل بدن زن را از مأموریت‌های اولیش پنداشت، مأموریتی که از همان فردای انقلاب با تظاهرات زنان علیه حجاب اجباری مواجه شد، وقتی حق تظاهرات از آنان گرفته شد زنانی بودند که به خودسوزی متوسل شدند تا بدن خود را به سلاحی علیه سیاست‌های حاکم تبدیل کنند و شاید شورش زنان علیه کنترل بدنشان دیر یا زود قرار بود با جرقه‌ای شعله‌ور شود و چه جرقه‌ای مؤثرتر از ژینا امینی، جرقه‌ای که شعار زن زندگی آزادی را در شهرهای ایران طنین‌انداز کرد (داریوش کریمی در برنامه پرگار، ۲ مهر ۱۴۰۱).

نتیجه‌گیری

به‌طور کلی با توجه به بررسی محتوای خبری مربوط به رسانه بی‌بی‌سی فارسی در ماجرای ناآرامی‌های مهر و شهریور ۱۴۰۱ ایران که بازه زمانی مورد بررسی این پژوهش بود، این نکته برداشت می‌شود که این رسانه به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم با استفاده از ابزارهای مختلف که اشاره شد سعی بر دعوت معترضین به آشوب و اغتشاشات را داشته است. به بیان دیگر، همانطور که (تقوی رضائی، ۱۳۹۹) به تعریف آشوب و راهپیمایی اشاره کرد، آشوب برخلاف راهپیمایی اقدامی همراه با تخریب و ناآرامی است که بی‌بی‌سی فارسی سعی بر هدایت تظاهرات و اعتراضات به سمت اغتشاشات را داشته و از تکنیک‌های مختلفی استفاده کرده است.

شبکه تلویزیونی بی‌بی‌سی فارسی در ابتدا پوشش خبری گسترده‌ای از فوت مرحومه مهسا امینی در برنامه‌های مختلف خبری و تحلیلی انجام می‌دهد. سپس این شبکه همانند اقدامات گذشته خود با افزایش مهمانان و کارشناسان برنامه (زابلی‌زاده، ۱۳۹۳) به تحلیل ماجرای فوت مهسا امینی می‌پردازد. در واقع این رسانه دلیل فوت مهسا امینی را خشونت نیروهای امنیت اخلاقی و قانون حجاب اجباری از سوی حکومت می‌داند. به بیان دیگر، بی‌بی‌سی با دست‌گذاشتن بر روی شاخصه‌های حساس مانند جنسیت مهسا امینی، کرد بودن ایشان و ظلم حکومت به قوم کرد و همچنین ظلم به زنان جامعه به دنبال اثبات نبود آزادی بیان برای اقشار مختلف جامعه به‌خصوص زنان و اقوام کرد است. با گذشت زمان، رسانه بی‌بی‌سی فارسی پوشش خبری خود را به سمت نشان‌کرده نارضایتی و اعتراضات و بازنمایی گسترده‌تری جغرافیایی ناآرامی‌ها را دارد. تأکید این رسانه بر اقوام و مرزنشین‌ها، همه سنین جامعه و صنوف مختلف از جمله کارمندان و بازاریان است. بی‌بی‌سی فارسی با استفاده از تکنیک‌های تخریب مسئولین، القای نبود آزادی بیان، طرح گزاره ظلم سیستماتیک به زنان ایرانی، تبعیض و شکاف قومیتی، مخالفت جوانان و نخبگان با قوانین جمهوری اسلامی ایران و کاهش قدرت نیروهای امنیتی مردم را به حضور در خیابان‌ها دعوت می‌کند. به بیان بهتر، سعی شده است مخاطبان نسبت به رهبران سیاسی و نظامی کشورشان شک و تردید پیدا کرده و منجر به بی‌اعتمادی، بدبینی و دلسردی آنان نسبت به

بازنمایی ناآرامی‌های شهریور و مهر ۱۴۰۱... - سیدحسین نجفی (۲۶۴-۲۳۹) / ۲۶۳

نظام حاکم کشورشان گردد. بی‌بی‌سی فارسی عامل اصلی همه مسائل و مشکلات را اصل حکومت می‌داند و هدف اصلی اعتراضات را از مخالفت با حجاب اجباری و تعطیلی گشت ارشاد به سرنگونی جمهوری اسلامی هدایت می‌کند.

با توجه به آنچه مطرح شد، مشخص می‌شود بی‌بی‌سی در قبل و بعد از انقلاب اسلامی با هدف نفوذ و تأثیرگذاری بر جامعه ایران از سمت دولت بریتانیا اقداماتی انجام می‌دهد. به عبارتی، این رسانه می‌کوشد همسو و همراستا با اهداف دولت بریتانیا جامعه ایران را به تصویر بکشد.

کتابنامه

برزگر، جعفر، و احمدی، حبیب (۱۴۰۰). تحلیل محتوای صفحات شبکه اجتماعی اینستاگرام فارسی بی‌بی‌سی. پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی. ۱۶(۳)، ۲۰۶-۱۸۳.

بروجردی علوی، مهدخت، و حبیبی، محسن (۱۳۹۰). تحقیقی با عنوان بازتاب انتخابات دومین دوره ریاست جمهوری افغانستان در مطبوعات: تحلیل محتوای چهارروزنامه انیس، هشت صبح، باختر و ماندگار در فاصله ۲۶ خرداد تا ۲۶ مرداد. علوم اجتماعی، ۲۱(۶۴)، ۱۸۷-۲۲۲.

Doi: 10.22054/qjss.2014.346

بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، دسترسی در: <https://farsi.khamenei.ir/>.

پریمور، جف (۱۳۸۳). الفبای کار در رسانه‌ها. (بیبا غفاری، مترجم). تهران: موسسه انتشاراتی روزنامه ایران.

تقوی رضوانی، فاطمه (۱۳۹۹). بازنمایی اعتراض‌های دی ماه ۱۳۹۶ ایران در رسانه بی‌بی‌سی فارسی. مدیریت رسانه، ۸(۴۷)، ۹-۳۴.

تافلر، آلوین (۱۳۷۲). جنگ و ضدجنگ. (شهین دخت خوارزمی، مترجم). تهران، سیمرغ. توحیدلو، سمیه (۱۴۰۲). فراترکیب تحلیل‌های موجود درباره اعتراض‌های ۱۴۰۱ ایران.

جامعه‌شناسی ایران، ۲۳(۳)، ۱۴۵-۱۷۹. doi: 10.22034/jsi.2023.1996220.1650

رضوی طوسی، سیدمرتضی، محمدعلی هرمزی زاده، و واحدی، محمد (۱۳۹۳). تحلیل محتوای خبر ۶۰ دقیقه بی‌بی‌سی فارسی در مورد یازدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری. رادیو

تلویزیون، ۱۰(۲۴)، ۱۰۴-۶۳. doi:20.1001.1.26454696.1393.10.24.3.6

زابلی‌زاده، اردشیر (۱۳۹۳). شبکه تلویزیونی بی‌بی‌سی فارسی و انتخابات ۸۸ ایران. مطالعات انتخابات، ۳(۷-۸)، ۵۳-۷۵.

سولیوان، تام، ساندرز، دانی، فیسک، جان، و هارتلی، جان (۱۳۸۵). مفاهیم کلیدی ارتباطات. (میرحسن رئیس‌زاده، مترجم). تهران، فصل نو.

شاو، دونالد، و مک‌کومبز، مکسول (۱۳۸۹). کارکرد برجسته‌سازی در مطبوعات. (امید مسعودی، مترجم). تهران، خجسته.

شیخ‌زاده، محمد (۱۳۹۱). الگوی رهبری خدمتگذار مبتنی بر دیدگاه امام خمینی علیه السلام. دین، معنویت و مدیریت، ۱(۱)، ۷-۳۶.

کاردان، عباس، و شوشتری‌زاده، امیر (۱۳۸۹). بولتن جنگ رسانه‌ای علیه جمهوری اسلامی ایران تحلیل و بررسی بی‌بی‌سی فارسی. تهران، موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.

محمدخانی ملکوه، محمد (۱۳۹۱). بررسی ساختار و محتوای برنامه‌های شبکه تلویزیونی ماهواره‌ای بی‌بی‌سی فارسی. تهران، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات. معتمدنژاد، کاظم (۱۳۸۶). روزنامه‌نگاری با فصلی جدید در بازنگری روزنامه‌نگاری معاصر. تهران، سپهر.

میرزایی، محمد (۱۳۹۶). تحلیل محتوای برنامه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی‌زبان پیرامون موضوع انتخابات ریاست جمهوری سال ۹۶ (مطالعه موردی سایت و شبکه بی‌بی‌سی فارسی). بصیرت و تربیت اسلامی، ۱۴(۴۳)، ۱۶۷-۱۳۱.

نصرالهی، اکبر (۱۳۹۳). راهنمای پوشش خبری در رسانه‌ها. تهران، خبرگزاری فارس. شانکلمن، لوسی (۱۳۸۲). مدیریت سازمان‌های رسانه‌ای در *BBC* و *CNN*. (ناصر بلیغ، مترجم). تهران، تحقیق و توسعه فردا.

Khatam, Azam. 2023. Mahsa Amini's killing, state violence, and moral policing in Iran. *The Journal Human Geography*. 16(3): 299-306.

DOI: 10.1177/194277862311593

Ganjian & Zannuddin. 2019. The role of BBC in Iran's Politics: From the Shah to Khamenei. *The Journal of Iranian Studies*. 2(2): 63-82.

DOI: 10.33201/iranian.476828